

ПОСІБНИК ДЛЯ ВИХОВАТЕЛІВ

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ДОШКІЛЬНИКІВ У МАЛИХ ГРУПАХ

ВГО «Асоціація працівників
дошкільної освіти»

Посібник для вихователів розроблено в межах проєкту ЮНІСЕФ «Забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні», який реалізує ВГО «Асоціація працівників дошкільної освіти» за підтримки Міністерства освіти і науки України, Українського інституту розвитку освіти. Думки, висловлені в публікації, не обов'язково відображають політики та погляди ЮНІСЕФ.

У посібнику авторка розповідає, чому важливі партнерство та взаємодія дітей між собою, які є методи та форми групової взаємодії, як формувати мікрогрупи та в чому їх педагогічний потенціал. Також розвінчує міфи про групову роботу, спростовує стереотипи, що міцно вкоренилися в нашій педагогічній дійсності, і пропонує ефективні форми групової взаємодії дошкільників.

Авторка: Інна Кіндрат, кандидатка педагогічних наук

Редакторки: Ганна Мозирко, Вікторія Третяк, Олена Філоненко

© ЮНІСЕФ, 2023

© ВГО «АПДО», 2023

Зміст

Передмова.....	4
Чому важливі партнерство та взаємодія дітей між собою	5
Як педагогу налагодити ефективну взаємодію з дітьми	8
Які міфи про групову роботу потрібно руйнувати	11
Як формувати мікрогрупи.....	15
У чому педагогічний потенціал мікрогруп	18
Як управляти самостійною пізнавальною діяльністю дітей.....	20
Які форми групової взаємодії дошкільників ефективні	26
Рекомендовані джерела.....	33

Шановні колеги!

Формування дошкільної зрілості дитини неможливе, якщо дитина не набуде соціального досвіду. А досягти цього можна, поєднавши два компоненти — розвивальне середовище та педагогіку партнерства.

Реформувальні процеси в системі дошкільної освіти передбачають зміну традиційної моделі організації освітнього процесу, зосередженої на занятті як ключовій формі, та на загальногрупових формах роботи. Їх потрібно переорієнтувати на індивідуальні й малі форми роботи з дітьми.

Опанувати мистецтво малих форм роботи з дошкільниками допоможе цей посібник. У ньому розповідаю, як налагодити ефективну взаємодію з дітьми, пропоную багато способів, як формувати мікрогрупи, і форм ефективної групової взаємодії дошкільників.

Бажаю успіхів і задоволення від взаємодії з дітьми!

Інна Кіндрат,
кандидатка педагогічних наук

Чому важливі партнерство та взаємодія дітей між собою

Партнерство — це...

Нова українська школа визначає партнерство як один із ціннісних орієнтирів, що характеризує взаємодію педагогів, батьків та учнів. Ба більше: партнерство має стати основним способом взаємодії в освітньому процесі, і не лише у форматі «педагог — учень», а й у форматі «учень — учень». Групові й парні форми роботи, що забезпечують інтерактивну взаємодію, мають стати чи не ключовими в опануванні освітнього змісту в початкових класах.

У контексті підготовки дошкільників до шкільного навчання формування навичок партнерської взаємодії вкрай важливе. А що ми маємо в закладах дошкільної освіти? Намагаємося втиснути якнайбільше занять у час, який розтягнути неможливо, мотивуючи це запитамі батьків й очікуваннями вчителів щодо певних знань та умінь дітей. Зберігаємо пріоритет фронтальних форм організації навчально-пізнавальної діяльності і не використовуємо парні й групові форми роботи, які забезпечують партнерство та взаємодію дітей між собою. Традиційні форми організації освітнього процесу не орієнтовані на компетентнісний і діяльнісний підходи, які передбачають власний досвід пізнання світу й речей дитиною визначальним у розвитку особистості.

Освіта — це діалог. Освітній процес творять разом педагоги й діти. Водночас педагогіка партнерства передбачає, що діти навчаються не лише у спілкуванні з педагогом. Вони навчаються і від інших дітей та разом із ними.

Партнер — це той, хто:

- знає своє місце в групі;
- вболіває за спільний результат.

Чи можливо формувати й розвивати в дітей дошкільного віку здатність до міжособистісного партнерства? Цілком. У посібнику опрацюємо методи та форми групової взаємодії дітей, розвінчаємо міфи та спростуємо стереотипи, що міцно вкоренилися в нашій педагогічній дійсності.

Принципи партнерства

Виокремлю шість принципів партнерства:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у взаєминах;
- діалог — взаємодія — взаємоповага;
- розподілене лідерство — проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків;
- соціальне партнерство — рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей.

Проаналізуйте, чи присутні вони у вашій педагогічній діяльності.

Цінність партнерства в системі «діти — діти»

Педагогіка партнерства в системі «діти — діти» важлива тому, що діти навчають одне одного. Це — взаємонавчання. Як зазначає Наталія Гавриш, доктор педагогічних наук, у процесі спільної роботи дитина відчуває та усвідомлює:

- завжди є хтось, хто знає більше, ніж я, або може щось інше, ніж я;
- я вмю робити щось краще, ніж інші;
- у нашому спільному дійстві ми можемо обмінюватися і збагачуватися. І це чудово, тому що я ініціюю свої дії та спілкування з товаришами, я сам намагаюся впоратися із собою та зі своїми проблемами.

Такі партнерські взаємини значно збільшують розвивальний потенціал навчальної комунікації, пізнавальної та іншої діяльності.

Партнерство розглядаємо у двох значущих вимірах:

- у тому, що ми працюємо з дітьми гуртом і виявляємо в цих взаєминах повагу, доброзичливість, довіру до дітей;
- у важливості дитячого гурту для розвитку кожної особистості. Необхідно дати дітям можливість робити вибір, обирати спосіб, виявляти інтерес, віддавати перевагу певним особам. На її бажання — діяти з Марічкою і не діяти з Давидом, робити одне і не робити іншого. Якщо ми даємо цей вибір дитині і довіряємо їй, то формуємо середовище партнерства, у якому дитина набуває самостійності та відповідальності, вчиться комунікувати і взаємодіяти з іншими.

Як педагогу налагодити ефективну взаємодію з дітьми

Забезпечити базові потреби дитини

Згідно з гуманістичними засадами особистісно зорієнтованої освіти дитина з її унікальними здібностями та задатками має бути в центрі освітнього процесу. Проте як реалізувати це на практиці — ми не завжди розуміємо. За замовчуванням приймаємо те, що реалізацію освітньої програми забезпечить взята за основу система організованих занять, укладена за певними методичними джерелами. Проте перебування дитини в дитсадку не обмежується лише системою занять, а мета дошкільної освіти не обмежується засвоєнням того змісту, що в них закладено. Адже навчально-розвивально-виховною може стати будь-яка ситуація чи епізод упродовж дня.

Сучасні підходи до освіти дошкільників передбачають значну частку індивідуально-групових форм організації навчально-пізнавальної діяльності. Тобто реальні умови життя дітей у закладі дошкільної освіти передбачають широкі можливості для розвитку, і цим необхідно скористатися. Це вимагає від педагогів гнучкості та творчого підходу до планування та організації буття дітей, причому з урахуванням їхніх потреб, бажань і можливостей. Тож розпочнімо із взаємодії педагога з дітьми, адже вона формує соціальне середовище в групі.

Психологічна основа педагогічної взаємодії — забезпечити базові потреби дитини. Чи часто ми говоримо про потреби й бажання дитини? На них ми звертаємо увагу значно рідше, ніж на можливості дитини. Тобто ми очікуємо від дітей максимальної реалізації їхніх можливостей, а потреби й бажання часто залишаються поза увагою. Про які потреби йдеться? Основу освітнього процесу складає забезпечення таких базових потреб:

- взаємини, стосунки, психологічний комфорт;
- компетентність — впевненість, спроможність;
- незалежність, самостійність.

Практичний контекст базових потреб дитини

Взаємини визначають міжособистісні стосунки між дитиною та педагогом, а в ширшому розумінні — безпечність і психологічний комфорт середовища. Якщо діти зростають у безпечному й турботливому середовищі, відчувають любов і повагу до себе з боку дорослих і товаришів, то вони спрямовують свою увагу та енергію на пізнання світу, на вивчення нового, на прояви ініціативи тощо.

Компетентність, спроможність означає те, що дитина має адекватну самоповагу й вірить, що може успішно виконати завдання. Невпевненість дитини у власних силах («У мене не вийде», «Я не зможу» тощо) часто заважає виконати навіть прості завдання і стримує пізнавальну активність. І навпаки: у дітей, які постійно мають бажання дізнаватися щось нове, формується впевненість («У мене все вийшло», «Я можу це зробити», «Я зробив це»). Це важливий і позитивний досвід для дітей, і що більше такого досвіду, то більше дитина вірить у власні сили. Це і є відчуття спроможності, компетентності, яке формується в діяльності, через власний досвід.

Бажання дитини робити щось самостійно, без допомоги чи підтримки дорослого, виявляє притаманну їй потребу в **незалежності**. Дітям часто здається нудною і непотрібною діяльність, у якій вони не можуть виявити власні бажання чи ініціативу, а перебувають під постійною опікою чи керівництвом дорослого. Навпаки, відчуття того, що дитина може щось обирати або робити по-своєму, створює для неї додаткову мотивацію.

Дотримувати правил в організації освітнього процесу

- 1.** Бути відкритими до спілкування з дітьми, щоб полегшити їм налагоджувати контакт із дорослими.
- 2.** Створювати дружню атмосферу, забезпечувати умови для того, щоб діти мали певну відповідальність, і залучати їх до вибору видів і форм діяльності.
- 3.** Поважати дітей і заохочувати таке ж ставлення дітей одне до одного.
- 4.** Мотивувати, стимулювати, заохочувати дітей.
- 5.** Створювати умови для того, щоб діти могли працювати самостійно.

Ці правила стосуються як взаємодії педагога з дітьми, так і взаємодії дітей між собою.

Які міфи про групову роботу потрібно руйнувати

Щоб ефективно застосовувати потенціал групової роботи, насамперед потрібно звільнитися від трьох міфів, що лежать в основі стандартних моделей поведінки вихователів.

Міф 1. Про об'єднання в групи

Традиційно вихователі вважають, що при об'єднанні дітей у групи найліпше керуватися таким правилом: щоб у кожній групі одна-дві дитини були «сильними», тобто мали високий рівень знань та умінь (так вихователь може бути впевненим у виконанні завдання).

У цій моделі є ще одне правило: заохочувати «сильних» навчати «слабких» або допомагати їм, проте не допускати тиску перших на других.

Проаналізуємо цей спосіб за допомогою запитань:

- За якими критеріями вихователь розподіляє дітей на «сильних» і «слабких»? Насправді це наша педагогічна класифікація стосовно певних проявів активностей дітей, що найчастіше стосується їхніх інтелектуальних можливостей.
- У чому дитина «сильніша»? У чому «слабша»? За такого способу формування груп для вихователя головною є орієнтація на те, щоб група виконала завдання за рахунок «сильніших» дітей. А що зі «слабшими»? Хто бере їх до уваги? Чи їхня роль — спостерігати за «сильнішими»?

Отже, «сильні» діти продовжують залишатися «сильними», мають шанс самоствердитися й «покерувати» «слабшими». «Слабші» діти продовжують залишатися такими ж, адже вихователь уже розподілив ролі та очікування.

Ставимо собі ще кілька запитань:

- Чи матимуть «слабші» діти шанс стати лідерами в мікрогрупах? Коли вони отримують шанс, щоб стати «сильнішими»? У контексті особистісно зорієнтованого підходу педагог має створювати ситуації успіху для кожної дитини,

а при стандартизованому формуванні груп «слабші» діти й далі залишаються «слабшими».

- Чи зручний для вихователя такий спосіб? Йому необхідно завчасно продумувати склад груп, орієнтуватися на лідерські й виконавські якості дітей, на міжособистісні взаємини тощо. Тому найчастіше вихователь формує більш-менш стабільний склад таких груп, визначає кожній дитині її місце (стіл) — і необхідність щоразу починати все спочатку відпадає.

Розгляньмо приклад.

Тільки один підхід

На одному із семінарів я запитала вихователів про те, як вони об'єднують дітей у групи для певних видів спільної роботи. Відповідь була така, як описано вище: у кожную групу вводять сильну дитину-лідера; враховують індивідуальні особливості / можливості дітей; кожній групі дітей визначають своє місце в середовищі. Із 30 вихователів ніхто не назвав якогось іншого підходу. Це підтверджує той факт, що педагоги є головними у формуванні мікрогруп дітей і самі вирішують, хто з ким працюватиме.

Міф 2. Про порядок у групі

Цей міф — про дисципліну, про дотримання зовнішнього порядку, тиші під час занять. Вихователю комфортно, коли в групі тиша, всі виконують його вказівки, процес опанування змісту заняття чіткий і впорядкований. Один із найбільших страхів вихователя — шум у групі під час заняття і втрата впливу на дітей.

Цей страх разом із бажанням змін в освітньому процесі породжує, так би мовити, гібридну групову роботу: *поруч, а не разом*.

Розгляньмо ситуацію.

Хто швидше!

Дітей об'єднано в групи. Проте завдання кожен виконує індивідуально, наприклад на своїй картці. Взаємодії між дітьми немає. А якщо вихователь спонукає до результату фразою «Яка група швидше виконає завдання — переможе / молодець / отримає приз», то страждає дитина з найповільнішим темпом роботи, адже вся підгрупа її чекає або хтось зрештою виконає завдання за неї.

Яка альтернатива об'єднання дітей в групи? Вона вам добре знайома із власного досвіду участі в семінарах і тренінгах, коли результат об'єднання випадковий і не залежить від ведучого чи керівника. Опрацюємо такі способи на с. 15.

Міф 3. Про середовище

Традиційна організація предметного середовища в групі передбачає лінійну модель. Тобто меблі для ігор і дидактичних посібників розміщено вздовж стін, а столи — посеред групи. Що не так із цією моделлю?

За дослідженнями психологів лінійна модель організації середовища в групі психологічно некомфортна для дитини. Вона губиться в такому просторі і не має місця для усамітнення — чи то самій, чи з кимось. Натомість ліпше дотримувати принципу гнучкого зонування простору за допомогою низьких шафок, столиків, ширм так, щоб максимально розвести дітей — не більше, ніж по шестеро — і водночас бачити їх за меблями. Це надає дітям відчуття затишності в маленькому просторі обраного кутка та мінімізує конфлікти між ними.

Мобільність, закритість, можливість усамітнитися в куточку за допомогою ширм, які можна встановлювати, прибирати, переставляти, — це трансформування середовища, що забезпечує його поліфункціональність. Це дає змогу за потреби винести на перший план ту чи ту функцію простору, на відміну від монофункціонального зонування, яке жорстко закріплює функції за певним простором.

Коли педагоги конструюють середовище для дітей, то зважають на власні уявлення про затишок і комфорт, про зручність та естетичність. Водночас важливо враховувати те, що уявлення дорослих про затишок і комфорт не завжди збігаються з уявленнями дітей про це.

Пропоную ще два приклади.

Дивани й гарні шпалери чи...

1. Вихователі з найкращих міркувань облаштовують групу м'яким куточком — диваном і кріслами. А дитина віддає перевагу поролоновим матам, адже на них можна полежати, їх легко перенести в інше місце, не так ризиковано щось зламати чи порвати.
2. Вихователі добирають шпалери для групи: гарні і щоб милися. А дітям набагато цікавішою була б «рулонна стіна» — прикріплений рулон шпалер, на яких можна малювати олівцями, фломастерами, фарбами і навіть руками.

Хто формує середовище? Вихователь. Чи можуть у цьому брати участь діти? Так. Це можливо, коли педагоги застосовують фокусний формат середовища. Це означає, що одне й те саме обладнання можна використовувати з різних позицій, залежно від фокусу уваги. Тобто смисл у наявному обладнанні ми намагаємося відкрити разом із дітьми. От, наприклад, стіл: за ним можна грати в настільні ігри; можна накинути на нього покривало й створити халабуду; можна намалювати смугу перешкод під ним або натягнути мотузку між кількома столами; можна перевернути його догори ногами, натягнути харчову плівку та малювати на ній фарбами.

Як формувати мікрогрупи

За жеребкуванням

Для формування груп найкраще використовувати різні варіанти жеребкувань. Розглянемо кілька прикладів.

Універсальні картки

Використовуємо картки трьох кольорів з написами на кожній стороні: на одній стороні — трикутник, квадрат чи коло, на протилежній — цифри 1, 2, 3 (рис. 1).

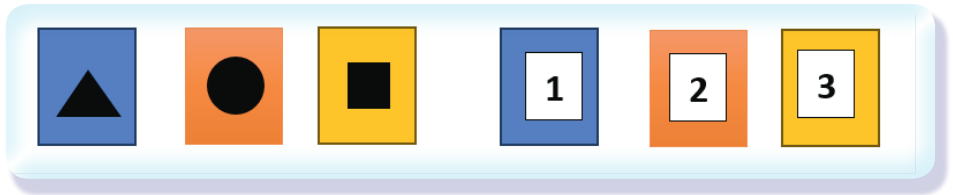

Рис. 1. Картки для жеребкування

Приклад варіантів об'єднання і завдань у мікрогрупах — у таблиці.

Варіант об'єднання в мікрогрупу	Обговорення після об'єднання	Завдання в групах
За кольорами	Скільки груп ми утворили? Скільки учасників у кожній вашій групі? Де найбільше? Найменше?	Зобразити всім разом квітку. Згрупувати картинки за певними ознаками. Визначити, що зайве серед групи предметів. <i>Завдання можуть бути найрізноманітнішими, це залежить від змісту освітньої роботи в конкретний час</i>
За цифрами	Де найбільше? Найменше учасників?	«Зліпити» скульптуру-цифру. Інші команди відгадують

За фігурами

Скільки ми маємо груп? У якій групі найбільше учасників?

Зобразити «свою» фігуру — великого розміру, малого розміру; різними способами — руками, ногами, долоньками, пальчиками. Потім зобразити сусідню фігуру (за годинниковою стрілкою), але інакше. Можна дати командам мотузочки чи стрічки для створення фігур

«Гриби та кошки»

4—5 листівок великого формату розрізати на 6 частин, перемішати й розкласти на килимі: це «гриби». Кожен «зриває» собі «гриб» і шукає свою компанію грибників, тобто тих дітей, які мають у руках фрагменти, потрібні, щоб скласти цілу картинку. Діти складають свої «гриби» у «кошик» (обруч чи столик) так, щоб утворилася листівка. Далі кожна група обирає та облаштовує собі робоче місце. Облаштування простору — ще один елемент взаємодії дітей.

За такого способу активно розвивається міжособистісна комунікація, адже діти мають знайти тих, у кого є інші частинки пазлу, а потім разом скласти картинку. Отже, такий спосіб об'єднання — це своєрідне завдання, яке може стати, наприклад, частиною заняття.

Усе, що є під рукою

Використовуємо:

- різнокольорові фішки з мозаїки;
- елементи конструктора LEGO;
- предметні картинки, які можна класифікувати, — взуття, квіти, іграшки тощо;
- зображення казкових героїв;
- букви тощо.

Готуємо потрібну кількість елементів, щоб сформувати групи. Далі пропонуємо дітям обрати собі елемент і створити групи за певною ознакою — кольором, формою, узагальнювальною характеристикою, казкою, буквами.

За вибором дітей

Коли діти вже мають досвід різних способів об'єднання та співпраці в групах, можна запропонувати їм об'єднатися за власним бажанням для певної активності. Важливо встановити правило щодо кількості учасників в команді.

Алгоритм такий:

- вихователь обирає кількох дітей-організаторів і пропонує їм дібрати собі партнера для роботи (якщо організаторів, наприклад, четверо, то вони утворюють чотири пари);
- кожна пара має знайти собі третього партнера;
- кожна трійка обирає четвертого партнера тощо.

Важливо звернути увагу дітей на те, що, починаючи з другого етапу, обирати має не дитина-лідер, а пара / трійка / четвірка. Тобто вони разом створюють команди. Це цінний досвід, адже діти вчаться домовлятися й розвивають особистісну активність.

За символами

Використовуємо картки-символи залежно від того, у які за кількістю групи хочемо об'єднати дітей:

- рукавичка — об'єднуємось у пари;
- трикутник — у трійки;
- квадрат — у четвірки;
- долонька — у «п'ятірки»;
- місточок — поділяємось на дві підгрупи;
- дзвіночок — стаємо в коло.

Вихователь показує картку і пропонує дітям самостійно об'єднатися запропонованим способом. Важливо дати їм час для формування груп, особливо тоді, коли у групі має бути більше трьох дітей. Цінним є сам процес формування груп без втручання вихователя.

У чому педагогічний потенціал мікрогруп

Проаналізуємо, у чому важливість досвіду взаємодії дитини з однолітками в мікрогрупах.

1. Коли ми пропонуємо роботу в парах і групах з нестабільним складом учасників, то діти «перетинаються» одне з одним, взаємодіють щоразу з іншими партнерами, знаходять більш привабливих для себе партнерів і, зрештою, можуть самостійно створити команду.

Рекомендована кількість дітей у малих групах — від 3 до 6.

2. Дитина, якій важко комунікувати з іншими або яка зрідка буває в дитячому садку і тому не має друзів, завжди має шанс об'єднатися з кимось і подружитися. Це стосується не лише дітей, що нечасто відвідують заклад, адже зазвичай дитина впродовж дня спілкується з обмеженим колом однолітків, яких обирає сама.

3. Заздалегідь невідомо, хто з ким опиниться в групі, а отже, хто стане лідером. Щоразу склад груп унікальний. Вихователь не передбачить, не запрограмує, не спланує діяльність дітей — і це шанс для кожної дитини проявити себе. До того ж це розвиватиме її самостійність. Так створюємо умови, у яких виявляється прихований потенціал дошкільників.

Я можу бути...

Пригадайте з власного досвіду, якими різними можуть бути наші ролі в різних групах і ситуаціях. Залежно від складу учасників і виду роботи я можу бути лідером чи модератором, записувати ідеї, візуалізувати проєкт, презентувати результат роботи чи готувати каву.

- 4.** Організаційний аспект. Доки одна підгрупа зайнята з вихователем, інші діти можуть знайти в освітньому середовищі цікаве для себе заняття чи об'єднатися в пари / команду / підгрупи для спільної діяльності за власним вибором чи пропозицією вихователя.
- 5.** Під час роботи в постійних і тимчасових мікрогрупах (ігрових командах) зменшується дистанція між дітьми. Вони вчаться знаходити підходи одне до одного, відкривають у собі терпимість і бачать її користь для справи, якою зайнята команда. У процесі групової роботи в дітей розвиваються такі психологічні характеристики, як відчуття власної спроможності обирати та впливати на спільну роботу й результат, незалежність від думки дорослих.
- 6.** Звернемо увагу ще й на психологічний аспект роботи дітей у відносно сталих групах. Що відчуває дитина, коли мусить працювати у групі з дитиною, з якою їй, можливо, не дуже комфортно взаємодіяти? Вона знає, що так вирішив вихователь і що так буде постійно. А коли вибір не залежить від вихователя, а випадковий, причому щоразу інший, — відчуття «приреченості» і залежності від волі вихователя немає.
- 7.** У роботі в групах важливо розташувати дітей обличчям одне до одного. По-перше, у дитини зникає природне бажання озиратися, крутитися, шукати контакту з кимось, адже контакт просто перед очима. А по-друге, візуальний контакт необхідний для комунікації та співпраці у форматі «не поруч, а разом». При цьому педагог має вийти за коло спілкування дітей — він не бере участі в розмові, але залишається спостерігачем та за потреби організатором.

Чи можуть мікрогрупи бути постійними?

Так. Ми можемо об'єднувати дітей у постійні групи для роботи в довготривалих проєктах, наприклад. Проте паралельно для інших видів пізнавальних, творчих, ігрових активностей використовуємо інші способи об'єднання дітей в групи.

Як управляти самостійною пізнавальною діяльністю дітей

Щоб діти співпрацювали, їм потрібен мотив для спілкування — завдання чи проблемне питання, яке потрібно розв'язати разом. А щоб освітня робота в розвивальному середовищі була ефективною, важливо:

- урізноманітнювати способи організації дітей — загальногруповий, підгруповий, парний, індивідуальний;
- дотримувати алгоритму управління самостійною пізнавальною діяльністю дітей.

Розглянемо ці дві позиції.

Плануємо способи організації діяльності дітей

Особистісно зорієнтована модель освіти — а ми говоримо саме про таку — передбачає, що серед способів організації навчання мають переважати індивідуальні та підгрупові. Загальногрупові форми роботи не виключаємо, але мінімізуємо. Адже якщо на занятті домінують фронтальні загальногрупові форми роботи, то педагог займає позицію «слухайте мене». Якщо ж ми говоримо про цінності партнерства, то їх можна формувати та реалізовувати за умови домінування мікрогруп як способу організації дітей — і на заняттях, і поза ними. Тож у плануванні освітньої роботи впродовж дня обов'язково продумуємо для кожної активності дітей форму та спосіб її реалізації.

Щодо змісту пізнавальної діяльності, то дітям необхідне спеціальне інформаційно-проблемне поле, яке створює ситуацію пошуку, свідомого сприйняття інформації та переорієнтування своєї поведінки відповідно до освоєних суспільних та особистісних правил. Для цього відповідно оснащуємо й наповнюємо розвивальне середовище та проблематизуємо кожну освітню ситуацію. Намагаємося не запитувати дітей про очевидне, не примітивізувати зміст розмови з остраху, що дітям це складно, а даємо їм змогу міркувати й самостійно розв'язувати проблему.

Реалізуємо алгоритм управління самостійною пізнавальною діяльністю дітей

Алгоритм управління самостійною пізнавальною діяльністю дітей в освітньому середовищі описала Наталія Гавриш. Що він передбачає?

- 1.** Вибір дітьми завдання або способу його виконання. Вихователь дає дітям можливість вибрати: завдання, форму виконання (сам чи з кимось), спосіб виконання (матеріал, порядок виконання тощо). Йдеться не про те, що все й одразу мають обирати діти. Вихователь щоразу планує, яку саме опцію діти обиратимуть самостійно, а що виконуватимуть за його вказівкою. Водночас мають діяти загальні правила: як працювати в групі, коли закінчити роботу тощо. Правила обговорюють завчасно і за участю дітей. Важливо, щоб діти приймали правила роботи в групі як важливі для себе, тому що це не нав'язані вихователем вимоги, а обґрунтований разом із дітьми порядок дій і взаємин.
- 2.** Прийняття завдання дітьми.
- 3.** Консультування вихователя. Цей етап вихователь реалізує за потреби і залежно від конкретної пізнавальної ситуації.
- 4.** Самостійне виконання завдання дітьми.
- 5.** Самооцінювання та оцінювання вихователем одержаного дитиною / дітьми результату; звіт. Оцінювання одержаного дитиною / дітьми результату має бути передусім самооцінюванням: що планували, чого хотіли досягти, що у вас вийшло, чого не вдалося, чому не вдалося, що зробили не так.

Інтерес дітей до спільної діяльності та бажання й надалі працювати разом підвищують такі обставини:

- коли вихователь не поспішає зі своєю оцінкою, а допомагає дітям зробити осмислений звіт;
- коли діти можуть побачити помилку і не бояться її, бо мають змогу виправити і знають, що вихователь не робитиме з цього проблеми.

Розгляньмо кілька прикладів організації самостійної пізнавальної діяльності дітей.

Приклади організації самостійної пізнавальної діяльності дітей

Збудуймо дім!

Вихователь озвучує кінцевий результат діяльності дітей — побудувати дім. У кількох локаціях пропонує: малий конструктор, лічильні палички, паперові форми, великий конструктор, різні коробки з-під косметичних засобів тощо. Пропонує дітям об'єднатися в команди по п'ятеро.

Алгоритм виконання завдання

1. Діти самостійно обирають собі партнерів і формують команди або об'єднуються в групи за допомогою жеребкування, яке пропонує вихователь. Вирішують, з яким матеріалом та в якій локації працюватимуть.
2. Обговорюють у командах план: що і як робитимуть. Визначають, хто що робитиме. Вихователь консультує.
3. Діти виконують завдання.
4. Вихователь спонукає дітей до самооцінювання. Підтримує, хвалить, дає поради.

Дошка тайм-менеджменту

На дошці тайм-менеджменту (рис. 2) вихователь позначає види завдань та/або матеріали, з якими діти працюватимуть, а також визначає бажану кількість дітей у командах.

Діти об'єднуються в команди самостійно, орієнтуючись на вказану кількість, наприклад: команда має бути не більше чотирьох осіб. Вони самі домовляються, з ким будуть у команді, яке завдання виконуватимуть, з яким матеріалом і в якій локації працюватимуть. Це дає дітям змогу свідомо сприйняти завдання, свідомо обрати для себе відповідний матеріал, домовлятися, планувати свою діяльність, розподіляти доручення.

За такої організації навчально-пізнавальної діяльності діти ставатимуть більш незалежними та самостійними, набуватимуть компетентностей у діяльності.

Рис. 2. Дошка тайм-менеджменту

Олівець

Діти об'єднуються у групи по троє-четверо. Кожна група отримує картку із завданням, яке має розв'язати (рис. 3). Вихователь допомагає дітям прочитати, що написано на картці.

Рис. 3. Варіанти групових завдань з теми «Олівець»

Пропонує обговорити в групах свої завдання: проаналізувати зображення-підказки на картках, а потім запропонувати свої варіанти. Кожній групі вихователь дає додаткові завдання, як-от:

- знайти в групі предмети, з якими дружить олівець;
- дібрати матеріали, на яких можна писати олівцем, і спробувати це зробити;
- знайти матеріали, якими можна замінити олівець, і використати їх;
- провести досліди: написати на розсипаній манці дерев'яною паличкою, зубочисткою, коктейльною трубочкою тощо;
- «спіймати» в рамку сюжет для малювання та відтворити його.

Освітня робота вихователя полягатиме в тому, щоб спостерігати за діяльністю дітей і за потреби втрутитися, коли:

- діти попросили допомоги педагога;
- «страждає» система самоорганізації діяльності дітей у конкретній групі.

Досвід такого управління самостійною пізнавальною діяльністю дітей показує, що це працює. Діти легко й залюбки працюють без втручання вихователя. Довіра до дітей і надання їм можливості самовиразитися в різних видах діяльності — важлива умова для їхнього особистісного зростання. Тому використовуємо якнайбільше можливостей для того, щоб діти працювали в освітньому середовищі самостійно.

Примітка. Приклад організації самостійної пізнавальної діяльності дітей за темою «Олівець» запропонувала Наталія Гавриш.

Які форми групової взаємодії дошкільників ефективні

Почнімо з не дуже поширеного в освіті гасла «Найліпше правило — не надто керувати». Що менше ми керуємо дітьми, то активнішу позицію вони займають у житті. Головна умова ефективності групової взаємодії дітей — гнучкість позиції дорослого як партнера та організатора дитячої співпраці. Ця гнучкість вихователя передбачає насамперед:

- подолання бажання постійно повчати, наставляти дітей;
- сприймання робочого шуму дітей під час діяльності в групі як норми, без чого неможливо налагоджувати дружньо-ділові взаємини дітей;
- обов'язкова наявність на занятті діалогу між дітьми та між вихователем і дітьми, під час якого дошкільники вчаться слухати й чути дорослого й одне одного, а сам вихователь вправляється в умінні розмовляти з дітьми, слухати їхню думку, а не лише говорити їм.

Режисерська гра «Місторадість»

Діти виготовляють будиночки з коробок і розмальовують їх. Вирішують, як у місті розмістити вулиці, як їх назвати, як зватимуть мешканців, як вони спілкуватимуться одне з одним тощо.

Логіко-математичне завдання «Знайди книгу»

Діти об'єднуються в підгрупи по троє-четверо, отримують план-схему групової кімнати з позначками місць, де заховано книги. Знайшовши книги, «розшифровують» вкладені в них картки з підказками — намальованими силуетами тварин, рослин, пейзажу тощо. Підказка означає те, що діти мають дізнатися цікавинку, яку їм повідомить вихователь. Обирають одну дитину, яка йде до вихователя по інформацію, а потім розповідає всім те, що дізналася. Так кожна група презентує всім «свою» цікавинку.

Інформацію вихователь добирає заздалегідь на основі наявних книг та озвучує після того, як діти виконають завдання.

Творча вправа «Поясни, що різне»

Кожній команді випадає один об'єкт чи предмет, який потрібно охарактеризувати в казках і в реальному житті. Наприклад:

Об'єкт / предмет	У житті	У казках
Тварини	Ходять на чотирьох лапах, розмовляють по-звіриному	Ходять, одягаються та розмовляють, як люди, перетворюються, можуть бути чарівними, стають у пригоді
Будинки	Із цегли, дерева, різної висоти, різного призначення	На курячих ніжках, обертаються за допомогою чарівних слів, з рукавички
Рослини	Ростуть, квітнуть, дивують красою	Чарівні, виконують бажання, розмовляють, мріють, мають свій характер
Речі та предмети	Потрібні людям для різних справ	Мають чарівні властивості, пересуваються самостійно, розмовляють

Алгоритм роботи:

- 1) діти об'єднуються в групи, обирають предмет, який досліджуватимуть, і локацію в групі;
- 2) вихователь повідомляє завдання — порівняти властивості предметів чи об'єктів у казках і в реальному житті та розповісти про них;
- 3) діти обговорюють у групах ідеї та обирають лідера, який презентуватиме їх для всіх. Під час роботи в групах можна фіксувати ідеї в малюнках, символах, картинках;
- 4) для презентації результатів роботи груп можна змінити локацію — розташуватися так, щоб було зручно спостерігати за тими, хто презентує. Водночас зміна локації налаштовує дітей перейти від обговорення до слухання;
- 5) лідери груп презентують результати обговорень. Щоб утримувати увагу дітей, можна запропонувати їм подумки рахувати кількість ідей / варіантів, а результат відобразити фішками чи цифрами.

Творча майстерня «Подорож казки»

Кожна група дітей отримує набір картинок, що ілюструють шлях казки до читача (рис. 4).

Рис. 4. Картинки «Подорож казки»

Вихователь пропонує створити комікс чи книжечку про цей шлях. Діти визначають, якою картинкою можна позначити ту чи ту дію, і встановлюють послідовність. Наприклад: Письменник мріє про свою казочку, вона навіть може йому наснитися. → Придумує її та записує. → Художник малює ілюстрації. → У друкарні друкують сторінки книжки. → Сторінки складають у книжку і прикріплюють до обкладинки. → Ми купуємо її у книгарні й нарешті можемо читати, насолоджуватися і мріяти про свою власну казочку.

Діти можуть викладати послідовність малюнків на столі або ж зробити «живу книжку». Для другого варіанта вони шикуються в ряд та обирають одну-дві картинки, щоб відобразити послідовність подій.

Вихователь спонукає дітей до самооцінювання, хвалить і підтримує.

Вправа «Попроси про допомогу»

Для розігрування ситуацій, у яких потрібно попросити про допомогу, діти об'єднуються в пари. Для цього вони мають знайти щось схоже або однакове у своєму зовнішньому вигляді та об'єднатися парами. Це можуть бути: однакового кольору шорти, капці, очі, однакова зачіска, окуляри, плаття чи спідничка тощо. Або ж спосіб об'єднання визначає вихователь.

Вихователь роздає картки з різними життєвими ситуаціями (вони можуть повторюватись). Діти домовляються, хто буде просити про допомогу, а хто — допомагати, давати пораду, як діяти в тій чи тій ситуації.

Можливі проблемні ситуації:

- Впав, забився, плаче
- Загубився
- Відірвались гудзики
- Не може щось дістати
- Не виходить застебнути блискавку
- Розплелася коса
- Не вистачає коштів
- Застряг у ліфті
- Зламалась іграшка

Діти виконують завдання одночасно, вихователь спостерігає і допомагає за проханням. Після роботи в парах обговорити всім разом:

- Чи важко просити про допомогу?
- Чому?
- Чи треба вміти це робити?
- Чи часто ви це робите?

Робота в мінімайстернях

Об'єднати дітей у групи, роздавши всім картки, на яких зображено один із предметів: серветка, рушник, сорочка, крайка, намисто.

Завдання: прикрасити разом зображення одного виробу — серветку, сорочку чи рушник.

Діти використовують для аплікації дрібно порізані нитки різних кольорів, довгі нитки, паєтки, крупний бісер. Може бути й інший матеріал.

Після того, як діти прикрасять свої вироби, вони влаштовують виставку спільних робіт. Вихователь спонукає до самооцінювання процесу роботи в групі та результату.

Інтерактивна гра «Шафа»

Діти об'єднуються в групи по четверо. Кожна група отримує «шафу» — картку формату А4, розкреслену на 12 або 16 клітинок (рис. 5), і набір предметних картинок, які потрібно розмістити в шафі. Це можуть бути: предмети одягу, взуття, іграшки тощо, а також дві-три «зайві» картинки.

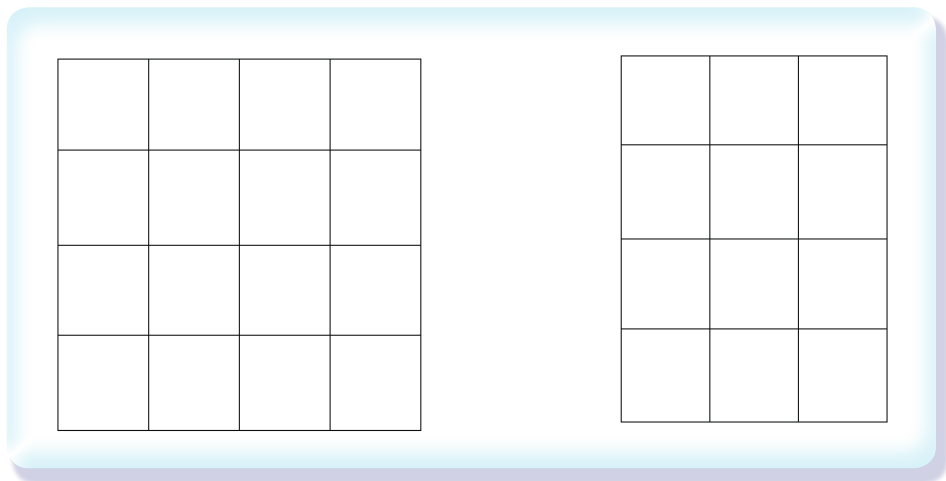

Рис. 5. Приклад картки для гри «Шафа»

Кожна група має впорядкувати речі в шафі: розсортувати, домовитися про їх розміщення на полицях, заповнити шафу, пояснити правила розташування речей (чому розмістили ті чи ті речі на верхній або нижніх полицях, як згрупували предмети). Обговорити: чи легко було домовитись у групі?

Проектування «Архітектори»

Діти об'єднуються у групи по троє-четверо та отримують набори геометричних фігур. Завдання: створити модель незвичайного будинку із заданої кількості геометричних фігур (орієнтовно: 3 трикутники, 4 прямокутники, 8 квадратів, 4 круги, 2 трапеції, 2 овали тощо).

Усі переглядають створені моделі, обговорюють: архітектори проєктують будинки і споруди різного призначення, це робота творча й непроста, адже будівля має бути стійкою, міцною, красивою і зручною.

Моделювання «Квітник»

Завдання: відобразити послідовність дій у вирощуванні квітів у квітнику — викласти послідовність картинок (рис. 6). Запропонувати забрати одну картинку й запитати, чи виростуть квіти, якщо не буде зроблено цю частину роботи.

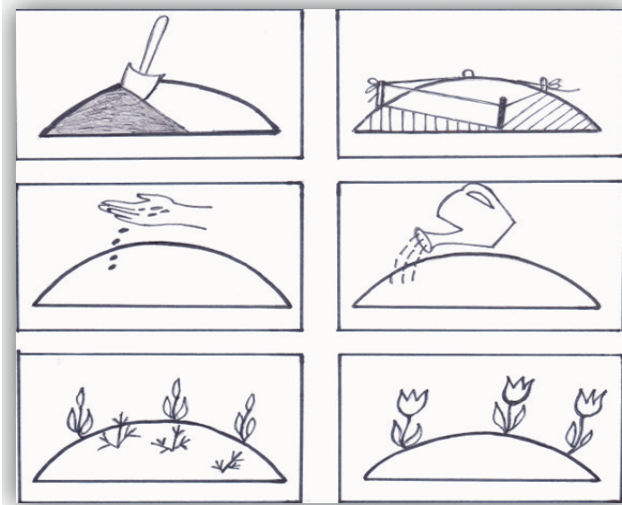

Рис. 6. Картинки для моделювання «Квітник»

Вправа «Дзеркало»

Діти об'єднуються в пари й стають одне навпроти одного. Один із партнерів — «дзеркало», тобто він буде копіювати всі рухи свого партнера. Потім партнери обмінюються ролями.

Завдання для імітації дій:

- пришиваємо ґудзик;

- збираємося в дорогу;
- печемо пиріг;
- виступаємо в цирку.

Після вправ обговорити: Чи легко було виконувати завдання?
Як це — бути дзеркалом?

Підіб'ємо підсумок. Робота в малій групі сприяє вільному невимушеному спілкуванню дітей одне з одним. Вони вирішують, домовляються й поступаються, діють самостійно. Важливо не формувати сталі групи дітей, а постійно змінювати склад малих груп — так діти розвиватимуть навички комунікації та партнерської взаємодії з різними дітьми.

Реформа освіти потребує двох фундаментальних змін: свідомості педагога, форм і методів роботи з дітьми. По суті ці питання взаємопов'язані. Форми й методи роботи йдуть від педагога. Можна прописати технології, озвучити концепції та ключові орієнтири. Але реалізувати їх зможе той, хто прийме ці методи й технології як свої, запровадить у власний досвід і відчує їх ефективність.

Рекомендовані джерела

1. Безсонова О., Дудинська Л. Форми групової взаємодії дошкільників // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2019. № 2.
2. Онлайн-курс Наталії Гавриш та Ольги Безсонової «Реалізація педагогіки партнерства та середовищного підходу в дитсадку» на платформі Вищої школи освітнього менеджменту Цифрового видавництва Експертус.
3. Савінова Н. Компетентнісне навчання і партнерська взаємодія: уникаємо помилок // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2019. № 2.
4. Швець Т. Групова взаємодія здобувачів дошкільної освіти як основа формування впевненості в собі // Український педагогічний журнал. 2022. № 3.

ВГО «Асоціація працівників
дошкільної освіти»

2023